

Klaudia Adamowicz

WIZERUNEK MĘCZYŹNY W
VISUAL KEI

 KIRIN

Próbka książki wyłącznie do celów informacyjnych.

© Copyright by Wydawnictwo KIRIN

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
ROZDZIAŁ I: Czym jest <i>visual kei</i> ?	17
1.1 <i>Visual kei</i> – ogólna charakterystyka	17
1.2 Próba definicji	21
1.3 Różnorodność stylów	31
1.4 Krótka historia zjawiska	53
ROZDZIAŁ II: Image i sposoby jego kreacji	62
2.1 Wizerunek i jego znaczenie w Japonii	62
2.2 Sposoby kreacji wizerunku	71
ROZDZIAŁ III: Zachodnie inspiracje	85
3.1 Glam rock	87
3.2 Inspiracje gotycko-wiktoriańskie i <i>Lolita Fashion</i>	97
3.3 Inne inspiracje historyczno-kulturowe	113
ROZDZIAŁ IV: Męskość w Japonii	123
4.1 Męskość na Zachodzie i w Japonii	130
4.2 Estetyka ciała w Japonii	141
4.3 Mangi <i>shōjo</i> i ideał <i>bishōnena</i>	159
4.4 Homoseksualizm, <i>yaoi</i> a <i>fanservice</i> w <i>visual kei</i>	172
4.5 <i>Cross-dressing</i> w Japonii	184
ROZDZIAŁ V: Estetyka japońska	201
5.1 Tradycyjna estetyka japońska	206

5.2 <i>Ero guro nansensu</i> i <i>angura</i>	224
5.3 Estetyka perfekcji?	235
5.4 Estetyka <i>kawaii</i>	251
ROZDZIAŁ VI: Teatralność w <i>visual kei</i>	263
6.1 Istota japońskiego teatru	270
6.2 Świat, którego nie ma	276
ZAKOŃCZENIE	298
BIBLIOGRAFIA	307
INDEKS WYKONAWCÓW	325
INDEKS TERMINÓW	333

Dla Lestata de Lioncourt
za to, że nie będąc,
był,
i w dodatku diabelsko piękny.

„(...) piękność jest czymś więcej niż geniusz, gdyż nie potrzebuje komentarza. Należy do wielkich faktów świata jak słońce, wiosna lub odbicie w ciemnych wodach owej srebrnej luszki, którą nazywamy księżycem. Wątpić w nią niepodobna. Posiada boskie prawo panowania. Książętami czyni tych, co ją posiadają”.

Oscar Wilde, *Portret Doriana Graya*

WSTĘP

Pośrodku czasu
Piękniejszy od róż
*Node of Scherzo*¹

Visual kei to japoński styl w muzyce, który zaliczyć można do kultury undergroundowej. Jego głównym wyróżnikiem jest wizerunek muzyków i stosowanie szeroko rozumianych efektów wizualnych, które w większości przypadków decydują o zaliczeniu wykonawcy czy też zespołu w obręb tego stylu. Inną wyróżniającą cechą zjawiska jest dominująca obecność w nim artystów płci męskiej.

Głównym celem niniejszej monografii jest całościowe ukazanie wizerunku mężczyzny w *visual kei* – jego zróżnicowania oraz różnorodnych płaszczyzn, w obrębie których może się on przejawiać. Wybór tematu można umotywić faktem, że wizerunek muzyków stanowi cechą konstytutywną stylu i w efekcie jego analiza umożliwi całościowe zrozumienie zjawiska w różnych przejawach.

Już na początku pragnę zaznaczyć, że choć tytuł brzmi *Wizerunek mężczyzny w visual kei*, co ma podkreślać cechy wspólne różnych przestrzeni prezentowanego zjawiska, szczególną uwagę należy poświęcić różnorodności, jaka panuje w obrębie tego stylu. Ważne jest, aby w pełni zdawać sobie sprawę, jak bardzo niewyraźne są granice *visual kei*. Z tym problemem przyjdzie się zmierzyć każdemu, kto podejmuje ten temat. Trudno wskazać, gdzie *visual kei* się zaczyna, a gdzie

¹ Versailles, *Node of Scherzo*, tłum. wł.

kończy, co niejednokrotnie prowadzi do sytuacji, w której za przedstawicieli nurtu uważane są zespoły mało reprezentatywne, lecz ogłaszające swoją do niego przynależność, podczas gdy inne, wpisujące się znacznie lepiej w ustalone schematy, nie należą do niego jedynie z powodu braku deklaracji.

Ponadto sprawę utrudnia niedostateczny zasób materiałów źródłowych. Powielają one utarte schematy, popełnia się w nich błędy czy też dopuszcza uproszczenia. Często można spotkać się z sytuacją, w której bardziej wiarygodne okazują się fanowskie strony internetowe niż akademickie prace, na siłę starające się zamknąć *visual kei* w pewne – zrozumiałe dla siebie – ramy, umiejscawiając go pośród innych zjawisk japońskiej kultury, bez próby zrozumienia fenomenu jako takiego. *Visual kei* ginie wtedy w różnorodności japońskiej popkultury, tracąc jakąkolwiek samoistość i szczególność, a brutalnie wciśnięty w schematy, staje się zjawiskiem jednowymiarowym i płaskim. Dlatego też moim celem jest przede wszystkim ukazanie różnorodności tego fenomenu, bujności jego form, wielobarwności nurtów, sprzeczności, które tworzą w ostatecznym rozrachunku spójną całość. Mam nadzieję, że moje wieloletnie zainteresowanie *visual kei* oraz uczestnictwo w licznych związanych z nim wydarzeniach pomoże mi w zbudowaniu jego pełniejszego i wiarygodnego obrazu.

Kiedy jest Boże Narodzenie, wszyscy nagle zostajemy wyznawcami Chrystusa, ale pierwszego dnia Nowego Roku modlimy się w shintōistycznym chramie, po śmierci zaś odbywamy ceremonię zgodną z buddyjskimi rytami pogrzebowymi. Naszą kulturę charakteryzuje elastyczność pozbawiona wierności. Jak na drzeworytach *ukiyo-e*, które przedstawiają obrazy przepływającego świata, akcent pada raczej na mentalny obraz niż na prawdopodobieństwo. Nie

czyniąc różnicę pomiędzy elegancją a nędzą, liryzmem a pierwotnym pragnieniem ciemności, charakteryzuje nas prymitywna, wygodna natura, która ignoruje logikę i pozwala, aby różnorodność wyrażała się za pomocą jednego obrazu (Takemoto 2009: 20, tłum. wł.).

Tak opisuje Japończyków Novala Takemoto, projektant, pisarz, nazywany również bardem Lolit². *Visual kei* wydaje się właśnie dzieckiem takiego sposobu myślenia. Styl ten, uwikłany w sprzeczności, niejednokrotnie łączy poezję, elegancję i piękno z mrokiem oraz brudem. Według słów Yoshikiego, lidera legendarnego zespołu X Japan, istotą *visual kei* jest przede wszystkim wolność (Nana, Shin 2011) i właśnie w konwencji otwartej dyskusji będę budować niniejszą, wstępną w badaniu tego tematu pracę. Prędzej postawię znak zapytania, niż wysunę fałszywe i spłaszczające uproszczenie. Całość ma raczej wyznaczyć pewne drogi, którymi podążać powinny dalsze badania, niż jednoznacznie wskazać, co na końcu owych dróg się znajduje. Mam nadzieję, że w przyszłości będę mieć szansę przeprowadzenia badań terenowych, co umożliwi mi zgłębienie poszczególnych aspektów zagadnienia i związanych z nimi problemów.

Niniejsza książka składa się z sześciu rozdziałów, w których stopniowo zbliżam się do sedna fenomenu, jak również próbuję ukazać jego zróżnicowanie i mnogość związanych z nim motywów, co sprawia, że publikacja przyjmuje charakter monografii.

W pierwszym rozdziale podejmuję próbę zdefiniowania *visual kei* zarówno poprzez wyjaśnienie samego słowa, jak i ukazanie zjawiska w szerszym, kulturowym kontekście. Konieczna będzie również

---

² Nazwa odnosi się do reprezentantek *Lolita Fashion* — japońskiego subkulturowego stylu mody ulicznej, który jest silnie inspirowany między innymi modą wiktoriańską, okresem rokoka, jak również subkulturą gotycką czy też punkową. Zagadnienie zostanie rozwinięte w dalszej części książki.

prezentacja różnorodności podstylów *visual kei* – wskażę tu na wygląd jako czynnik decydujący w zaklasyfikowaniu zespołów do danej odmiany i do *visual kei* jako całości. Przedstawię także krótką historię samego stylu – wprawdzie nie wchodzi to w zakres tematyczny niniejszej pracy, jednak wydaje się sprawą kluczową dla dalszych rozważań i zarazem uchwycenia znaczenia opisywanych zjawisk. Jest to ważne ze względu na niewystarczającą liczbę powszechnie dostępnych źródeł na ten temat zarówno w języku polskim, jak i angielskim.

W kolejnym rozdziale zaprezentuję znaczenie wizerunku w *visual kei* oraz sposoby jego kreacji przez muzyków, co stanie się punktem wyjścia do dalszych rozważań. Wskażę różnorakie przestrzenie, poprzez które ów image może być budowany, oraz sposoby ich wykorzystania przez muzyków *visual kei*. Przywołane zostaną między innymi teledyski, słowa piosenek, zachowania sceniczne, wywiady, okładki płyt czy też sesje zdjęciowe w magazynach.

Następnie opiszę elementy przejęte z kultury zachodniej, które stały się inspiracją dla popkulturowych twórców japońskich w rozwijaniu własnej działalności. Przede wszystkim zwrócę uwagę na znaczenie glam rocka, istotnego zwłaszcza dla pierwszej fali *visualu*, oraz na elementy gotyckie, a raczej wiktoriańskie, które miały szczególny wpływ na kształtowanie się drugiej fali. Jako przykład zjawiska, które z jednej strony odegrało i nadal odgrywa znaczącą rolę w *visual kei*, z drugiej zaś czerpie w dużym stopniu z kultury Zachodu, opiszę fenomen *Lolita Fashion*. O ile obecnie ów styl w japońskiej modzie stopniowo się uniezależnia, o tyle w początkowej fazie oba zjawiska szły ramię w ramię, wzajemnie wspomagając się w rozwoju. Nie tylko wielu muzyków przywdziewa tego typu stroje; również fani *visual kei* często są pasjonatami *Lolita Fashion*. Oprócz glam rocka oraz motywów gotyckich

wskażę także inne tematy, zaczerpnięte z historii i kultury europejskiej, które inspirują japońskich muzyków *visual kei*.

Począwszy od czwartego rozdziału zacznę koncentrować się na elementach typowo japońskich, które zostały włączone w tworzenie *visual kei*, nadając treściom importowanym całkiem nową jakość. Skupię się zwłaszcza na kształtowaniu wizerunku mężczyzny w Japonii oraz – w perspektywie porównawczej – na Zachodzie. Znajdą się tam odniesienia do funkcjonujących w różnych wiekach w Japonii wzorców męskości, które następnie ewoluowały pod wpływem myśli Zachodu, co doprowadziło do zmiany w rozpowszechnionym wcześniej sposobie myślenia. Zaprezentuję *visual kei* jako przykład powrotu do dawnych japońskich koncepcji męskości. Opiszę również znaczenie estetyki ciała w Japonii dawnej oraz współczesnej. Szczególna dbałość o wygląd, która w oczach zachodniego odbiorcy może się wydawać kreowaniem androginicznego wizerunku mężczyzny, nie jest charakterystyczna wyłącznie dla muzyków *visual kei*, lecz także – zapewne w mniejszym stopniu – dla popularnych idoli. To sprawia, że różnica pomiędzy nimi nie ma silnego, jakościowego charakteru, lecz odnosi się raczej do kwestii ilościowej, stopnia nasilenia niektórych cech. Kolejną kwestią będzie odniesienie *visual kei* do mang *shōjo*, czyli komiksów skierowanych do młodych dziewcząt. Muzycy mogą stać się uosobieniem pięknych rysunkowych bohaterów, reprezentujących ideał *bishōnena* (jap. piękny chłopak). Następnie odniosę *visual kei* do specyficznych podgatunków mang *shōjo*, nazywanych *yaoi* i *shōnen-ai*, które opisują miłość męsko-męską. Doprowadzi nas to do szerszej kwestii obecności i miejsca relacji homoseksualnych w Japonii, ich znaczenia w popkulturze, a w dalszej kolejności w *visual kei*. Na końcu rozdziału podejmę zagadnienie *cross-dressingu*, który obecny na szeroką skalę w Ja-

ponii, zarówno dawniej, jak i obecnie, zajmuje specyficzne miejsce w kulturze, co też bezpośrednio wpływa na znaczenie zjawiska w obrębie *visual kei*.

Kolejny rozdział dotyczyć będzie estetyki japońskiej i sposobu, w jaki oddziałuje ona na kreowanie image'u muzyka. Poruszę problematykę zarówno tradycyjnych³ kategorii estetycznych (*yūgen*, *miyabi*), jak i współczesnych (estetyka *kawaii*). Szczególną uwagę zwrócę na takie zjawiska, jak artystyczny nurt *ero guro* z lat 20. XX wieku czy późniejsza awangarda (*angura*), które z jednej strony cechowały się nowatorstwem, z drugiej zaś były kontynuacją motywów obecnych w Japonii już we wcześniejszych wiekach. Spróbuję ukazać ambiwalencję japońskiej estetyki poprzez skontrastowanie wartości powszechnie utożsamianych z Japonią z tymi, które są między innymi dostrzegalne w teatrze *kabuki*. Postaram się opisać *visual kei* w obu aspektach, co wpisze to zjawisko w ramy japońskiej kultury.

W ostatnim rozdziale omówiona zostanie kwestia teatralności wystąpień japońskich muzyków. Opiszę *visual kei* w kontekście japońskich sztuk widowiskowych, takich jak teatry *nō* czy *kabuki*, w których wszystkie role grają mężczyźni, czy rewii Takarazuka, w której aktorkami są wyłącznie kobiety. Postaram się uchwycić istotę japońskiej performatywności, a następnie odnieść ją do *visual kei*, co po raz kolejny pozwoli dostrzec mocne zakorzenienie tego nurtu w rodzimej kulturze. Spróbuję również scharakteryzować specyfikę świata kreowanego przez muzyków, co bezpośrednio wskaże na znaczenie wizerunku bohaterów owego przedstawienia.

³ W większości przypadków używam wyrażenia „tradycyjny” w odniesieniu do zjawisk obecnych w kulturze Japonii przed otwarciem kraju na Zachód w połowie XIX wieku, ale należy mieć świadomość, że kształtowały się one w różnych czasach i nieraz dotyczyły jedynie wybranych grup społecznych.

Książkę zakończy podsumowanie, w którym pojawią się w ogólnym zarysie zagadnienia odbioru *visual kei* oraz obrazu jego fanów. Problemy te będą jedynie ramowo nakreślone, gdyż wykraczają poza obszar publikacji i wymagają szerszych, wnikliwych badań. Całość spuentowana zostanie refleksją nad przyszłością *visual kei* oraz zmianami, jakie mogą być widoczne w kreacji samego wizerunku.

Niniejsza książka jest próbą wskazania jak największej liczby tropów, którymi – badając zjawisko *visual kei* – można podążać w celu ukazania różnorodnych jego przejawów oraz szerszego kulturowego tła. Ciągle należy mieć na uwadze fakt, jak mało badań nad *visual kei* zostało do tej pory podjętych i jak niejasna pozostaje istota zjawiska. Trzeba również pamiętać o gwałtownych zmianach, jakim ono podlega, co spowodowane jest między innymi rosnącą popularnością zjawiska na Zachodzie. W Polsce *visual kei* jest na dobre zadomowiony wśród grupy fascynatów, ale w szerszej świadomości społecznej jeszcze nie zaistniał. O ile temat mang, anime, a ostatnimi czasy nawet *Lolita Fashion* (jakkolwiek w zniekształcony sposób) był już podjęty, o tyle *visual kei* nadal pozostaje nieodkryty. W polskiej telewizji można było zetknąć się z tym zjawiskiem wyłącznie w programie pod tytułem *Galileo* na TV4, ale nie była to audycja ściśle o *visual kei*, lecz na temat jego fanów, i to w dodatku niemieckich⁴, którzy są dość specyficzną grupą i nie do końca można ich utożsamiać z fanami z innych krajów. Ponadto program zawierał wiele uproszczeń, a historia samego zagadnienia została pominięta.

Visual kei ciągle jeszcze czeka na dokładniejsze zbadanie oraz próbę szczegółowego opisu. Mam nadzieję, że w tej książce uda mi się choćby ogólnie zaprezentować problem, zarysować jego bogactwo,

---

⁴ Program był jedynie zdubbingowanym programem niemieckim.

a przede wszystkim nie wpaść w pułapkę uproszczeń i uogólnień, które czyhają na każdego badacza, chcącego ze zbytnią łatwością wytłumaczyć obserwowany przez siebie fenomen.

Zanim przejdę do pierwszego rozdziału, chciałabym serdecznie podziękować dr Joannie Greli za wszelkie rady, jakie otrzymałam w trakcie pisania tej książki, oraz prof. Leszkowi Sosnowskiemu – za nieustającą pomoc i wsparcie. Nie mogę również pominąć mojej Mamy, której cierpliwość i ciągle zainteresowanie podjętym przeze mnie tematem nieprzerwanie dodawały mi sił. Podziękowania przesyłam również wszystkim moim znajomym i przyjaciołom – szczególnie Agnieszce – współtowarzyszom na koncertach, którzy przez cały czas byli ze mną, czy to realnie, czy wirtualnie, odpowiadali na moje pytania i nieustannie umacniali mnie w pasji. Chcę również wyrazić swoją wdzięczność internetowemu Radiu Aoi, bez którego przeprowadzenie niektórych wywiadów nie byłoby możliwe.

Wizerunek mężczyzny w visual kei

Autor: Klaudia Adamowicz

Visual kei to nurt w japońskiej muzyce subkulturowej, który definiowany jest nie tyle przez rodzaj brzmienia, co wizerunek wykonawców i estetykę, w jakiej utrzymane są ich koncerty, płyty i teledyski. Muzycy identyfikujący się z tą stylistyką ubierają się barwnie i ekstrawagancko, noszą silny makijaż i często cechuje ich androginia. Autorka podejmuje się zbadania tego fenomenu, poszukując źródeł definiowania pojęcia męskości w japońskiej kulturze, sposobów jej kreowania oraz inspiracji – od glam rocka po gotyk i barok, od teatru kabuki po stylistykę kawaii (słodczy) czy ero guro (erotyczna groteska). Visual kei to baśń, która czerpiąc pomysły z wszystkich możliwych źródeł, tworzy własną opowieść o pięknie.

Liczba stron: 340

format: A5

okładka: miękka

data wydania: październik 2015

cena detaliczna: 38,00 zł

patronaty: Torii, Otaku, JaME Polska

Do kupienia na: <http://sklep.kirin.pl/pl/ksiazki/980-wizerunek-mezczyzny-w-visual-kei.html>